

Література

1. Кіселичник В. П. Міське право Львова (друга половина XIII – початок XX ст.): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. К., 2012. 36 с.

2. Кобилицький М. М. Магдебурзьке право і його застосування в Україні (XIV – перша половина XIX ст.): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Львів, 2010. 35 с.

3. Усенко І. Б. Магдебурзьке міське право / Юридична енциклопедія: у 6 т. / за ред. Ю. С. Шемшученка та ін. – Т. 4: Н–П. С. 312.

4. Алексеев Н. Н. Основы философии права. СПб.: Лань, 1999. 256 с.

Ключові слова: міське право, об'єктивне міське право, суб'єктивне міське право, магдебурзьке право.

Ключевые слова: городское право, объективное городское право, субъективное городское право, магдебургское право.

Key words: urban law, objective urban law, subjective urban law, Magdeburg law.

Ярмол Лілія Володимирівна

*Національний університет «Львівська політехніка»
доцент кафедри теорії та філософії права, конституційного та
міжнародного права, доктор юридичних наук, доцент*

ФІЛОСОФСЬКЕ ТА ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ: ГРАНІ ПЕРЕТИНУ

Однією з найбільших цінностей людини є її права. Основою демократичного суспільства також є права людини, реальне забезпечення яких – основне призначення правової держави.

Сучасне право наповнене антропологічним змістом; характеризується всепроникністю прав людини як стверджує І. Тружильо [1, с. 176].

Поступовий розвиток суспільства, поява новітніх технологій, глибинне усвідомлення людиною своєї сутності, пізнання Бога тощо стали важливими чинниками до розкриття змісту права, прав людини.

П. Рабінович акцентує на тому, що у філософсько-правовій та теоретико-правовій науках сформовано спеціальну категорію –

праворозуміння, яка спроможна відобразити всі наявні тлумачення явища права [2, с. 33]. Науковець виділяє два види праворозумінь:

- загальносоціальне («природне», «непозитивістичне»), коли правом визнаються суспільні явища недержавного походження і функціонування;
- спеціально-соціальне – (державно-вольове, юридичне), коли правом визнаються явища державно-вольового походження [2, с. 37].

Права людини також можна висвітлювати у двох вищенаведених аспектах:

- як природне явище (загальносоціальне явище тощо);
- як юридичне явище.

Права людини як природне явище. Природне право, на нашу думку, становить сукупність природних прав людини та інших суб'єктів суспільства. Права людини виступають, відповідно, одним із різновидів природного права.

Особливо важливе значення, на нашу думку, має питання щодо джерела походження природного права. Вважаємо, що саме джерело походження природного права є основним критерієм формування різних концепцій природного права.

Як відомо, дослідники юридичної та інших наук мають неоднакове бачення джерел походження природного права, а відповідно і природних прав людини. Науковці одностайні в тому, що права людини належать усім людям, так би мовити, від природи [3]. Однак визначення самого терміна «природа» вони, на жаль, як правило, не наводять у своїх працях.

Науковці висвітлюють різні позиції щодо джерел походження природного права: одні вважають, що джерелом походження прав людини є Бог, інші стверджують, що – людина, її свідомість; ще інші – суспільство тощо.

Джерелом походження природних прав людини є Бог

У деяких історичних документах визнається, що джерелом прав людини є Бог. Так, у Декларації незалежності США (1776 р.)

зазначено: «...Усі люди створені рівними і наділені їхнім Творцем певними невідчуженими правами, до яких відносяться життя, свобода і прагнення щастя».

У Конституції України прямої вказівки на походження прав людини від Бога нема, але наголошується, що держава повинна забезпечувати права і свободи людини та гідні умови її життя; до цього зобов'язує відповідальність перед *Богом*.

Ідеї про походження природних прав людини від Бога обґрунтували відомі християнські теологи – Блаженний Августин (354–430) та Тома Аквінський (1225–1274), а також відомі філософи минулого та сучасності. Наприклад, Дж. Локк (1632–1704) наголошує, що природне право ніколи не буде скасовано, люди не зможуть цього зробити, бо Бог не хоче цього [4, с. 46].

Отже, науковці, церковні діячі різних історичних епох трактують Бога як джерело походження прав людини, але кожен у свій спосіб, відповідно до свого світосприйняття.

Джерелом походження природних прав є людина

У Загальному цивільному уложенні Австрійської імперії (1811 р.) проголошено: «Кожна людина має природжені, *самим розумом* визначені права...» (п. 16).

Відомий філософ Т. Гоббс наголошував, що природне право є свободою будь-якої людини використовувати свої сили на власний розсуд задля збереження своєї природи, тобто власного життя, відповідно, свобода робити все те, що, на її думку (судження), найбільше відповідає цьому [5, с. 98].

В. Майхофер стверджує, що природне право існує як право екзистенційне: як право на існування людини з іншими людьми, співрозмірне його призначенню [6, с. 256]. Отже, на думку вченого, тільки людина здатна вирішити, чим є природне право як право екзистенційне.

Вважаємо, що сама людина також є джерелом походження прав людини, однак, на нашу думку, саме Бог наділив її здатністю розкривати зміст своїх можливостей.

Джерелом походження прав людини є суспільство

У сучасній вітчизняній юридичній науці панує думка, що джерелом прав людини є суспільство. Саме суспільство на кожному історичному етапі свого розвитку чи деградації визначає, доповнює, змінює перелік природних прав людини, який їй необхідний для нормального існування та розвитку саме в конкретний історичний період.

Наприклад, П. Рабінович, визначаючи поняття основоположних (буттєвих) прав і свобод як певних можливостей людини, які необхідні для задоволення біологічних і соціальних потреб її існування та розвитку в конкретно-історичних умовах, наголошує, що вони (права) об'єктивно зумовлюються досягнутим розвитком суспільства і забезпечені обов'язками інших суб'єктів [7, с. 17]. Отже, учений вважає, що джерелом основоположних (буттєвих) прав і свобод є суспільство.

О. Костенко також розглядає природне право як соціальне явище і зараховує до його змісту визначені законами соціальної («третьої») природи природні свободи, а також і природні обов'язки людей, на яких має ґрунтуватися їхня правова культура і які мають бути втілені ними у форму «позитивного» законодавства [8, с. 324].

Погоджуємося з дослідниками, що суспільство також може бути джерелом походження природних прав людини. Однак стверджуємо, що основним первинним джерелом походження природних прав людини є Бог як ідеальне джерело. Бог сотворив людину, заклавши в її свідомість здатність до пізнання права, прав людини та навколишнього світу. Людина найповніше осягає ідеї про природні права, розкриває їх, спілкуючись, звертаючись до Бога.

На нашу думку, права людини як різновид природного права – це можливості людини, надані їй Богом як ідеальним джерелом, пізнання, усвідомлення, розкриття яких залежить від самої людини та рівня розвитку суспільства.

Права людини як юридичне явище. Права людини як юридичне явище можна розглядати в об'єктивному та суб'єктивному розумінні. Основним суб'єктом творення таких прав людини є держава. Права людини як юридичне явище відображені в джерелах права та об'єк-

тивно існують в суспільстві. Суб'єктивні юридичні права людини – це закріплені в юридичних нормах можливості людини, реалізація яких залежить від волі людини, від її бажання. Володіючи суб'єктивним юридичним правом, людина набуває такі можливості (свободи): право на свої дії; право на чужі дії; право на забезпечувальні дії держави.

Природне право неодмінно повинно бути втілене в позитивному праві держави, яке має слугувати для неї певним орієнтиром, взірцем. Державно-юридична діяльність має ґрунтуватися на засадах природного права, природних прав людини зокрема.

Література

1. Тружильо І. Права людини, мир та поняття права. Історія незавершеної правової революції. *Філософія права і загальна теорія права*. 2019. № 1. С. 175–200.

2. Рабінович П. Правовість антропосоціальних явищ: філософські засади ідентифікації. *Філософія права і загальна теорія права*. 2019. № 1. С. 32–40.

3. Коллер Петер. Сфера значущості прав людини. *Філософія прав людини* / за ред. Ш. Госепата, Г. Ломанна. Київ: Ніка-Центр, 2008. С. 87–109.

4. Локк Дж. Опыты о законе природы. *Сочинения*: в 3 т. / ред. и сост., авт. примеч. А. Л. Субботин. М. Мысль, 1988. Т. 3. С. 3–53.

5. Гоббс Т. Левиафан, или Материя, форма и власть государства церковного и гражданского. *Сочинение*: в 2 т. / сост., ред., авт. примеч. В. В. Соколов. Москва: Мысль, 1991. Т. 2. 731 с.

6. Майхофер В. Естественное право как экзистенциальное право. *Філософія права і загальна теорія права*. 2019. № 1. С. 231–261.

7. Рабінович П. М. Основи теорії та філософії права: навч. посібник. Львів: Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2021. 256 с.

8. Костенко О. М. Інтерес до природного права в Україні невпинно зростає (рецензія на монографію Рабіновича С. П. Природноправові підходи в юридичному регулюванні. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2010. 576 с.). *Право України*. 2010. № 12. С. 321–325.

Ключові слова: природні права людини, природне право, праворозуміння, джерела походження природних прав людини, права людини як юридичне явище.

Ключевые слова: естественные права человека, естественное право, правопонимание, источники происхождения естественных прав человека, права человека как юридическое явление.

Key words: natural human rights, natural law, understanding of law, sources of natural human rights, human rights as a legal phenomenon.